

razgovor

Oleg Mandić,
antifašist

Opatija

Iako je u kasnijim godinama bio i najmlađi advokat u Jugoslaviji, i uspješan prodajni predstavnik u inozemstvu, i umješan igrač bridža i pasionirani član i predsjednik udruga civilnog društva, Oleg Mandić zauvijek će ostati poznat kao dječak koji je posljednji napustio pakao koncentracijskog logora Auschwitz

Oleg, mama i baka u društvu zapovjednika logora nakon oslobođenja i ruskog komandanta oblasti – kadar iz filma koji se prikazivao u Auschwitzu

Priča vječnog dječaka koji je preživio Auschwitz i Mengeleov odjel

Oleg Mandić rodio se kao disident. Njegov otac, također imena Oleg Mandić, jedan od nositelja narodnog preporoda na opatijskom i riječkom području, odlučio je da se njegov nasljednik neće roditi u Voloskom pod talijanskom okupacijom, već na slobodnom Sušaku. Tako je i prije rođenja, politika počela oblikovati život Olega Mandića, ali i ime. Jer, tadašnji su zakoni propisivali da su sva novorođena djeca morala nositi talijansko ime, a iznimka je bila samo ime dano u afektu – kao, primjerice, kada otac sina nazove svojim imenom. I takva je imena valjalo „talijanizirati“, odnosno prevesti, no kako za Olega nije bilo adekvatne verzije na talijanskom jeziku, tako je zauvijek ostao samo – Oleg.

Politika koja ga je pratila od rođenja najsnažnije ga je pogodila u onoj osjetljivoj dobi kada se dječak pretvara u mladića, a biljeg koji je tada na njega ostavila jednako će ga snažno i dugo obilježiti kao i ime koje je dobio: iako je u kasnijim godinama bio i najmlađi advokat u Jugoslaviji, i uspješan prodajni predstavnik u inozemstvu, i umješan igrač bridža i pasionirani

član i predsjednik udruga civilnog društva, Oleg Mandić zauvijek će ostati poznat kao dječak koji je posljednji napustio pakao koncentracijskog logora Auschwitz.

Zbog odmazde odveden u koncentracijski logor

– Moje 83 godine obilježio je Auschwitz u koji sam odveden s deset godina. Prije nego što sam se formirao kao čovjek, prošao sam godinu dana logora. Promijenilo je to moj način razmišljanja o tome što je život. Osnovna misao koju sam spoznao jest da najgore što bi mi se u životu moglo dogoditi, već mi se dogodilo. A kada kreneš s tom idejom, onda imaš sve predispozicije za prekrasan život.

I, jeste li bili u pravu? Je li Vam bio – prekrasan život?

– Jest. Prekrasan... Ponovio bih ga, čak i pod uvjetom da sve ono što lijepo što mi se dogodilo bude praćeno tim iskustvom logora.

Kakvo je bilo to iskustvo? Što pamtite?

– Fascinantno crno, mrsko... Najgora je spoznaja da je čovjek nakon pet milenija civilizacije svoja ▶

Razgovarao: Davor ŽIC
Snimio: Petar FABIJAN

Zagreb i Beograd

Nakon rata, živio sam dvije godine u Beogradu. Odmah sam se snašao, nije bilo problema. Mislim da sam na podsvjesnoj razini osjećao da je Beograd stradao puno, i njegovo ratno stradanje na neki način moglo se uspoređivati s mojim stradanjem. Nakon toga smo se preselili u Zagreb, gdje mi ljudi baš i nisu „legli“, i dugo vremena tražio sam prilagodbu ne nalazeći ju.

*Oleg Mandić sedamdesetih godina u posjeti
Auschwitzu – 1945. bio je posljednji
logoraš koji je živ izašao iz logora*

U Auschwitz sam odveden s deset godina. Prije nego što sam se formirao kao čovjek, prošao sam godinu dana logora. Promijenilo je to moj način razmišljanja o tome što je život. Osnovna misao koju sam spoznao jest da najgore što bi mi se u životu moglo dogoditi, već mi se dogodilo. A kada kreneš s tom idejom, onda imaš sve predispozicije za prekrasan život

dostignuća iskorištavao da bi osmislio i realizirao industriju smrti. U Auschwitzu, ja nisam u svom boravku vidio niti jednog Nijemca osim doktora. Ako si se držao pravila logorskih, barem u zadnjih godinu dana, nitko te nije dirao. Ali bio si predodređen za smrt.

Auschwitz se prvenstveno povezuje sa zločinima nad Židovima. Ali, Vi niste iz židovske obitelji... Kako ste tamo završili?

– Holokaust je predstavljao uništenje ne samo Židova, nego i svakog neprijatelja njemačkog, odnosno nacističkog načina razmišljanja, i svaki je protivnik bio proganjan, pa tako i antifašisti na našim područjima. Mi smo bili pod Italijom, do kapitulacije u rujnu 1943. U Opatiji se formirao Narodnooslobodilački odbor, kojem je na čelu bio moj nono Ante Mandić, zato je danas njegova bista u zgradi Grada Opatije, kao prvog ratnog gradonačelnika. Imali su jednu vrlo originalnu ideju – talijanskim vojnicima koji su donosili oružje davali su hranu za daljnji put u Italiju. Tamo gdje je parkiralište iza suda, bilo je

oružja koliko si htio, metri u visinu... Dolazili su kamioni i nosili na Učku, u partizane. Za deset dana došli su Nijemci, partizani su upozorili da se tenkovi spuštaju na Volosko. Moj tata i nono su otišli u partizane, a mi smo ostali. Kao neka vrsta represije su nas „učuzirali“, mamu, babušku i mene. Najprije su nas odveli u Via Romu, u Coroneo, pa u Auschwitz.

Zadnji izašao iz Auschwitza

Kako je izgledao taj boravak u logoru?

– Prvo smo svi bili smješteni skupa u ženskom logoru, ali su otkrili da sam propustom tamo završio, jer sam kao dječak stariji od 10 godina trebao biti u muškom logoru. Ali u mjestu gdje su masovno ubijali ljude, po strogim njemačkim pravilima morao sam prije prelaska u logor proći ambulantni pregled. Kad sam to sve čuo, odmah sam se „usrao“ od straha i dobio temperaturu, pa su zaključili da me ne mogu odvesti u muški logor, ali i da ne mogu ostati u ženskom. Onda se netko od njih sjetio da postoji „odjel za blizance“ koji je vodio dr. Mengele. Tamo su bila smještena djeca do 18 godina, i tako sam upao u Mengeleov odjel. Ostao sam preko mjesec dana jer sam skužio odmah da je u bolnici bolji tretman nego u logoru – trljao sam toplomjer pa bi rasla temperatura ili bih pojeo sirovi krumpir da skoči temperatura... Onda sam obolio, dobio ospice i proljev, pa su me stavili u zarazni odjel, i nakon mjesec dana vratili na odjel za blizance. Oni su malo po malo odlazili, a jedino sam ja ostao tamo do kraja rata. U bolničkoj sobi, od papirnatih ubrusa radio sam cvijeće. Nisam niti jednu pticu, niti jednu travku vidio za svog boravka u Auschwitzu. Niti nebo, jer se ono nije moglo vidjeti od gustog dima iz krematorija.

Jeste li znali gdje ste?

– Jasno da smo znali. Kad se moja mama počela buniti na tretman, vrlo brzo su joj drugi logoraši objasnili da joj je bolje da šuti, jer da je ovo Auschwitz. Vernichtungslager. Logor za uništenje.

Jeste li očekivali da ćete preživjeti?

– Nismo o tome razmišljali. Vrlo brzo smo ušli u ritam logora, u kojem je samo bilo važno da preživiš taj dan. Važno je bilo probuditi se živ.

Kako ste oslobođeni? Kažu da ste zadnji koji je napustio Auschwitz. Je li to istina?

– Jest.

Baš zadnji?

– Baš zadnji.

Kako se to dogodilo?

– Auschwitz su oslobodili Rusi, a nakon oslobođenja je bilo puno posjetitelja – novinara, djelatnika Crvenog križa, političara... Kad god bi netko došao, mama i ja smo ga zaustavili i zamolili da pošalje poruku u Jugoslaviju da smo živi. Znali smo da je moj nono u ZAVNOH-u, očekivali smo da bi poruka mogla doći do njega. Netko je poslušao našu molbu. U tom času je nono Ante bio predsjednik države, odnosno

Oleg Mandić: Od svega mi je najdraži rad na edukaciji mladih

razgovor

Oleg Mandić,
antifašist

jedan od tri kraljevska namjesnika koji su činili izvršnu vlast u Jugoslaviji. Kad je Mandiću došla u Beograd takva obavijest, proradili su međunarodni telefoni i preko Moskve je dan nalog da nas pronađu u logoru. Komandant vojne oblasti pukovnik Fedosenko osobno došao nas je naći, i s njim je bila i filmska ekipa. Nisam ni znao da se snimak sačuvao, i kad sam došao 25 godina kasnije ponovo u Auschwitz skoro sam dobio srčani udar kad sam vidio snimku na kojoj smo ja, mama i babuška s ruskim oficirima. Naravno, nisu nas mogli odmah prevesti, nego smo ostali stanovati s ruskim komandantnom logora dok je trajala evakuacija preživjelih logoraša. To je trajalo više od mjesec dana, i kad su evakuirali svih, s njim smo sjeli u auto i krenuli u Krakow. Kad su za nama zatvorili vrata Auschwitza, bili smo posljednji logoraši koji su izašli živi iz logora.

Poslijeratna prilagodba

Nakon rata, živjeli ste prvo u Beogradu dok je Ante Mandić bio namjesnik, pa u Zagrebu s ocem i majkom... Kako je izgledala prilagodba na „normalne uvjete“? Školovanje?

– Rekao sam već da sam nakon suočavanja s traumama shvatio da je predamnom lijepa budućnost, jer mi se ono najgore moguće već dogodilo. Tako da sam se brzo prilagodio, nešto lakše u Beogradu, a i u Zagrebu sam „kliknuo“ nakon par godina. Kad imaš 15, 16 godina, možeš se naviknuti na bilo koji grad, dovoljno je da ti se kakva lijepa cura nasmiješi... Iako sam u ratu izgubio dvije godine škole, to mi se nadoknadilo zbog propisa o ratnim stradalnicima, a kako sam po talijanskim propisima rano krenuo u školu, tako sam i prije 18. godine maturirao. Sa 22 godine sam diplomirao na pravnom fakultetu, zatim sam 3 godine bio pripravnik na sudu, i sa 25 godina položio pravosudni ispit. Bio sam tada najmlađi advokat u Jugoslaviji.

Niste išli u odvjetnike?

– Nisam otvorio kancelariju. Išao sam raditi u vanjsku trgovinu, dobio sam priliku da sa 27 godina postanem jedan od direktora poduzeća Rudar u Zagrebu, velikog poduzeća za uvoz i izvoz koje i danas postoji. Nastavio sam se stručno i znanstveno usavršavati, pa sam pisao stručne članke koji su objavljivani u Informatoru, a kasnije i dvije stručne knjige. Nakon osam godina u Rudaru došlo je do trzavica u firmi, a iz Informatora su me dvije godina vrbovali da dođem k njima, te sam se konačno odlučio na taj korak.

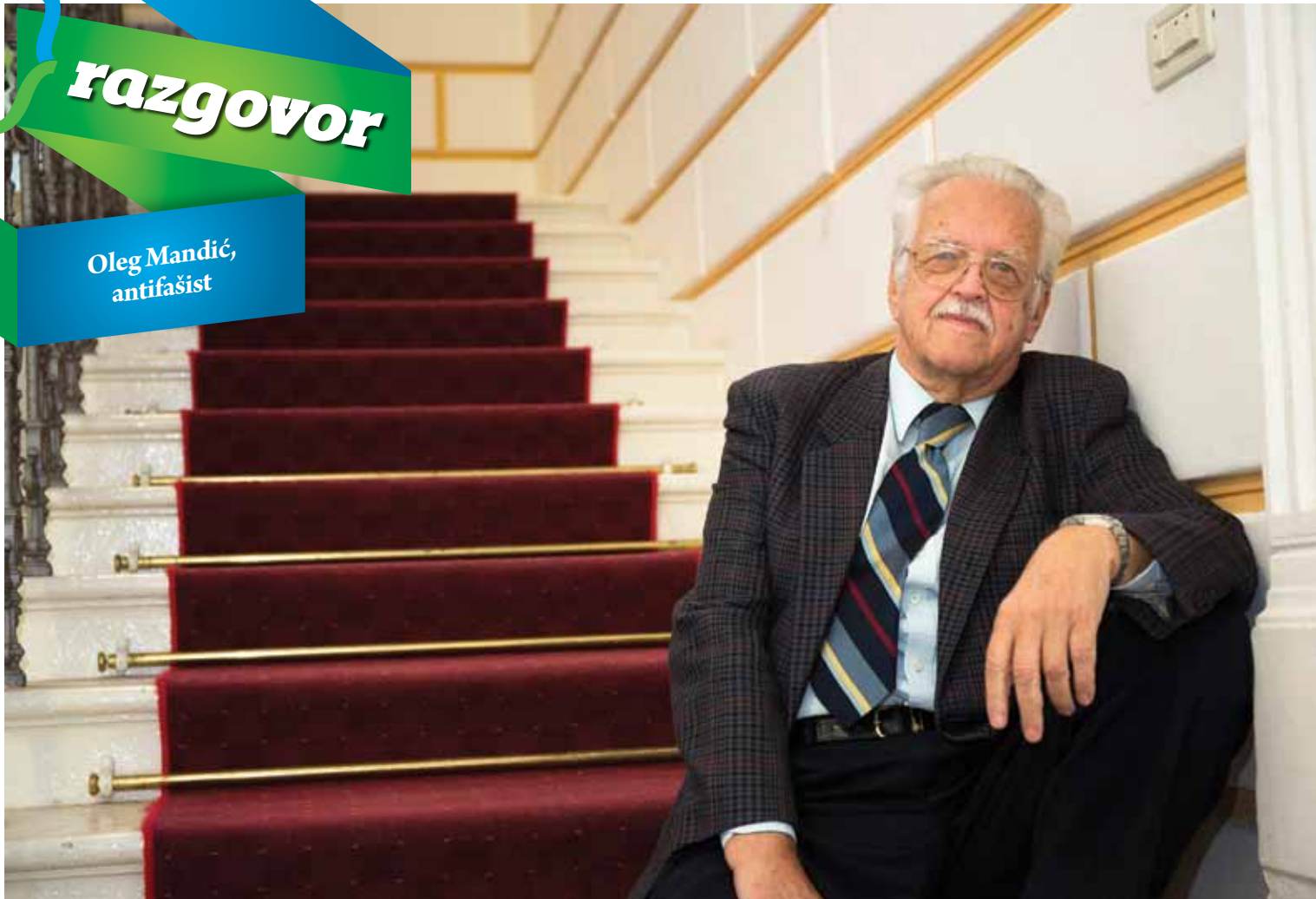
Znači, završili ste i u novinarstvu?

– Bio sam šef rubrike koja se zvala „Vi pitate, mi odgovaramo“. Čitatelji su tražili stručna mišljenja, a ja sam organizirao odgovore na ta pitanja. Nakon godinu dana zvao me direktor i rekao da je s novim ustavom ukinuta planska privreda, te da su zavlada tržišna pravila ponude i potražnje. To je značilo da će se pojaviti reklama i propaganda, a mi se moramo pobrinuti da čim više oglasa pridobijemo. Informator je tada bio prilično avangardna tvrtka, najveće poduzeće specijalizirano za privredne teme i gospodarstvo. Italija i Njemačka bile su zemlje koje su najviše izvozile u Jugoslaviju, u Njemačkoj smo imali dobro posloženu bazu, no u Italiji to nije funkcioniralo. Firma je trebala nekoga tko govori talijanski i tko ima auto da organizira poslovanje u Italiji, da dogovara oglase. Ja sam u Zagrebu imao drugi auto u privatnom vlasništvu – prije toga imao sam motor, razbio sam se i dobio od osiguranja dovoljno love da si mogu kupiti rabljeni automobil. Znao sam talijanski, vozio sam i – poslali su me na novi zadatak. Dogovorili smo da me čeka radno mjesto, i da idem tri mjeseca na putni nalog. Ostao sam u Italiji 33 godine.

Moje gledanje na antifašizam je daleko od Drugog svjetskog rata. Za mene, fašizam – nacizam, ustašluk, ksenofobija i sve što iz toga proizlazi – je zlo, svako zlo u društvu. A antifašizam je ono što stoji na putu tom zlu, sve ono što je dobro i pozitivno. Antifašizam je vrhunska humanistička vrijednost, a fašizam je svaka vrst nasilja

Duška

Ako je život Olega Mandića s političke strane bio buran, isto bi se moglo reći i za njegov privatni život. Kako je sam opisao u svojoj knjizi, brak s prvom suprugom Ivom, nije ga uspio „izliječiti“ od drugih žena, a nedugo nakon rođenja sina Olega taj je brak završio. Oleg je u međuvremenu upoznao Dušku, iza koje je također bio jedan brak, te je tako započela ljubavna priča koja je potrajala pola stoljeća. – Duška je moja muza, moja inspiracija, moja vječna pratiteljica i zaštitnica. Ove godine proslavili smo pedeset godina braka, ispunjenih ljubavlju. Zanimljivo je da oboje imamo veliku strast prema putovanjima, pa smo na početku zarekli da ćemo posjetiti svake godine barem jednu zemlju u kojoj smo bili. Nabrojao sam ih više od devedeset, kazao je Mandić.

Proveo sam prekrasan život, i ponovio bih sve isto, čak i pod uvjetom da sve ono što lijepo što mi se dogodilo bude praćeno tim iskustvom logora – 83-godišnji Oleg

Prije desetak godina u opatijskoj gimnaziji održao sam jedno od svojih prvih predavanja o Auschwitzu, i shvatio sam da je to jedan od načina da se mladima objasni kako razlikovati dobro od zla. Očito da bilo zanimljivo, jer su me od tada često zvali, lani sam gostovao u 32 škole, a često sam gostovao i u Italiji gdje mi se čini da je društvena svijest o antifašizmu čak i razvijenija

Svidjelo Vam se?

– Čuj, em mi se svidjelo, em sam to dobro organizirao. Bila je to dobra lova i za Informator i za mene. Bio sam valjda među rijetkima u Jugoslaviji koji su bili plaćeni po učinku, a od te zarade izgradio sam ovu kuću u Opatiji.

Od svega najdraži mi je rad na edukaciji mladih

Vraćali ste se u to vrijeme često u Auschwitz?

– Zapravo sam tek 1969. godine prvi puta otišao tamo. U vrijeme Informbiroa bilo je nezgodno ići preko Željezne zavjese, no te godine moja mama je stradala u saobraćajnoj nesreći. Njena velika želja bila je vratiti se u Auschwitz, a kako je njena želja ostala neispunjena, na njenom odru zavjetovao sam se da ću ja to učiniti umjesto nje. Tada sam već bio s Duškom u braku, pa smo ona i ja zajedno otišli u Auschwitz. Sedamdesetih godina s Novim listom dogovorio sam objavu feljtona u 14 nastavaka o mom boravku u Auschwitzu, pa sam s Borislavom Ostojićem otišao opet u logor kako bismo napravili ilustracije za temu. Još sam jednom išao do penzije, a nakon toga puno češće sam odlazio u Auschwitz.

Zapravo, tek nakon odlaska u mirovinu i povratka u Opatiju počeli ste se aktivnije uključivati u društveni i javni život. Tu je bio rad u udruzi antifašista, Rotary klubu, ali aktivni ste bili i na širenju svijesti o strahotama logora. Za

sve to nagrađeni ste nagradom za životno djelo Grada Opatije, najvišom nagradom Rotary Internationala, državnim ordenom reda Stjepana Radića, ali i visokom poljskom počašću koju Vam je uručio Lech Walesa... Puno je to nagrada, ali što izdvajate kao svoje najvažnije projekte?

– U udruzi sam više od jedanaest godina, a osam godina bio sam predsjednik. Realizirali smo brojne kvalitetne projekte. Tu su Dani antifašizma u Opatiji, sedam godina je iza nas, upravo pripremamo osmo izdanje. Mislim da je to jedan od boljih projekata namijenjenih isticanju pozitivnih ljudskih vrijednosti. Jedan zgodan projekt je putujuća izložba „Crna noć je šapićala“, posvećena žrtvama fašizma i nacizma u Istri i Liburniji s kojom smo prošli sedam gradova. A zadnjih godina posebno sam zadovoljan što smo uključeni u Vlak sjećanja, projekt u koji smo pozvani jer je naš rad na ovim ranije spomenutim projektima prepoznat i izvan Hrvatske. Radi se o projektu koji predvodi nekoliko udruga iz sjeverne Italije, a koji vodi vlak od 650 mjesta u Auschwitz, a uključena su predavanja, radionice, povijesni pregled zbiljanja... No, najdraži mi je rad na edukaciji mladih, jer smo uspjeli te strahote fašizma i vrijednosti antifašizma predstaviti mlađim generacijama, a upravo je održavanje sjećanja i svijesti o tome što se događalo izuzetno važna kako se te stvari ne bi ponovile.

Dobitnik najvišeg rotarijanskog odličja za "Kraljevicu"

Rekli ste i sami da ste u Auschwitzu bili kao dječak, a sada su Vam 83 godine. Čitav jedan život prošao je u međuvremenu, pa ima li smisla i dalje govoriti o tome? Je li antifašizam i dalje aktualna i bitna tema?

– Moje gledanje na antifašizam je daleko od Drugog svjetskog rata. Za mene, fašizam – nacizam, ustašluk, ksenofobija i sve što iz toga proizlazi – je zlo, svako zlo u društvu. A antifašizam je ono što stoji na putu tom zlu, sve ono što je dobro i pozitivno. Antifašizam je vrhunska humanistička vrijednost, a fašizam je svaka vrst nasilja. Prije desetak godina u opatijskoj gimnaziji održao sam jedno od svojih prvih predavanja o Auschwitzu, i shvatio sam da je to jedan od načina da se mladima objasni kako razlikovati dobro od zla. Jer, nažalost, nastavni program u tim godinama tu mogućnost nije im davao. A očito je da je i s njihove strane bilo to zanimljivo, jer su me često zvali i u druge škole, to se širilo, i lani sam gostovao u 32 škole, a često sam gostovao i u Italiji gdje mi se čini da je društvena svijest o antifašizmu čak i razvijenija.

Rotary klub predstavlja nešto drugačiji vid društvenog angažmana u odnosu na UABA?

– Da, to je humanitarna organizacija, osmišljena prije 115 godina u Chicagu. I na našem području ima dugu tradiciju. Tridesetih godina prošlog stoljeća u Rijeci pod talijanskom vlašću bila je zabranjena, no na Sušaku je postojala udruga. I u Rotary klubu Sušak bila su dva člana iz Rijeke koji su prelazili granice da bi sudjelovali u humanitarnom ratu. U našem jugoslavenskom totalitarnom sistemu nije bilo mjesta za Rotary, no devedesetih je taj rad ponovo pokrenut i Rotary klub Rijeka osnovan je kao treći klub u Hrvatskoj. Jednu knjigu sam povodom 100. godišnjice Rotaryja u svijetu izdao 2005. godine, a sada sam napravio dopunu s poviješću te organizacije u Hrvatskoj, i taman kad sam predao rukopis dobili smo informaciju da je naš, riječki klub, proglašen među pet najboljih u svijetu za rad u protekloj godini. Glavni projekt mnogo godina bila je „Kraljevica“. Od smještaja u ratu izbjegle hendikepirane djece u neadekvatan dom u Kraljevici, preko stalne brige za tridesetak štićenika, pa sve do uvrštenja kraljevičke institucije u regularni medicinsko-socijalni sustav. Vodio sam taj projekt čitavo vrijeme, i upravo za njega sam dobio najviše rotarijansko odličje – Paul Harris fellow.

Povijest obitelji Mandić

Mandići su duga loza. I utjecajna... Vašeg oca i djeda smo spomenuli, no i prije njih bio je – Matko Mandić. Napisali ste i knjigu o povijesti svoje obitelji, gdje je ona započela?

– Išao sam od 1850. godine, gore u Kastvu je postojao Mattheus Mandić koji se oženio za Dubrovičku, a najstariji sin im je bio Frane. Kao dobrostojeći seljak, mogao je Frana školovati

tako da je on dogurao do statusa liječnika u Beču, i kasnije je bio šef medicinske službe za vrijeme radova na pruži od Beča do Trsta na kojima je sudjelovalo više od 2.000 radnika. Za njegova brata nije bilo love za školovanje, a htjela je obitelj i njemu pružiti edukaciju. Pa je išao u popove. Taj brat je bio Matko Mandić, poznati rodoljub i prosvjetitelj, utemeljitelj prvog hrvatskog lista „Naša sloga“, koji ne bi mogao pola toga napraviti da nije bilo Frana koji se dobro situirao i čitavo vrijeme ga uzdržavao. Frane Mandić je moj pradjed, imao je najstarijeg sina Antu Mandića, mog nonota koji se već u Prvom svjetskom ratu iskazao i kasnije bio član Jugoslavenskog odbora. Bio je jedan od zagovornika Jugoslavije, no toliko se razočarao u tu državu da se vratio 1922. godine u Volosko, koje je tada bilo pod Italijom, i otvorio advokaturu. Nono Ante imao je brata Josipa, koji je bio također advokat, u Pragu, ali je imao veliku strast prema glazbi i postao je jedan od poznatih domaćih kompozitora iz međuratnog razdoblja. Moj tata Oleg bio je uvaženi sveučilišni profesor, sociolog, učenjak i znanstvenik... A poslije mene ima još jedan Oleg Mandić, to je moj sin.

Vaš otac se zvao Oleg Mandić, Vi se tako zovete, kao i Vaš sin. To je sigurno dovelo do nekih zabuna.

– Je, u Nacionalnoj biblioteci bila je prava zbrka oko autorstva naših knjiga... Moj otac je dobio ime iz nostalgičnih razloga – njegova majka bila je iz Kijeva, a Oleg je bio kijevski knez. Meni je dao ime Oleg iz političkih razloga, a moje pobude bile su različite. Naime, shvatio sam da Ivana, Anti, Josipa... ima mnogo, a Oleg sam uvijek bio samo ja. Tako sam se isticao u životu, i vidio sam da mi je to znalo koristiti. Zaključio sam da ću sinu isto dati ime Oleg, da i njemu pomognem na taj način. Umjesto da mu metnem zlatnik pod rit kao bebi, dat ću mu tu malu prednost u životu. On je sada navršio pedeset godina, i priznao mi je da je uistinu tako.

Znači, važno je zvati se Oleg Mandić?

– Čuj, dobro dođe u životu. ■■

Oleg Mandić i Oleg Mandić na znanstvenom skupu posvećenom Mandićima u Opatiji

Mandići

Nedavno je održan i znanstveni skup posvećen Mandićima.

– Da, akademik Petar Strčić koji je bio inicijator toga godinama me tjerao da napravimo taj skup, uvjeren da smo mi Mandići nešto značili za ovaj kraj i da bi nešto na tu temu trebalo napraviti prije nego što obojica odemo „u vječna lovišta“. A ja sam rekao dobro, ali tu je i moj sin, koji se – ako ništa drugo – barem zove Oleg Mandić. Pokazao sam mu na internetu njegove članke, on je doktor paleontologije, predaje na fakultetu i radi u muzeju prirodnih znanosti u Beču. I točno 15 dana prije skupa, Europom je proletjela vijest da je kraj Beča pronađen mamut milijun godina star, prekrasno očuvan s kljovama od preko dva i pol metra. A našao ga je – Oleg Mandić. Pa je i Petar Strčić jedva čekao da moj sin stigne na skup posvećen Mandićima...